

POVODŇOVÉ ŠKODY V ARCHIVECH A SPISOVNÁCH A PRÁCE NA JEJICH ODSTRAŇOVÁNÍ

LENKA LINHARTOVÁ

Ničivé povodně, které v srpnu loňského roku zasáhly velkou část území České republiky, postihly mimo jiné také archivy a spisovny.

Od prvních dnů odbor archivní správy MV a Státní ústřední archiv v Praze iniciativně začaly zjišťovat škody na archiváliích a písemnostech, organizovat konzultační a materiální pomoc zasaženým institucím a preventivní opatření v místech, kam se povodeň teprve blížila.

Oddělení péče o archivní fondy Státního ústředního archivu, které plní funkci celorepublikového pracoviště pro restaurování a konzervaci archiválií, hned 14. srpna vypracovalo a uveřejnilo na internetových stránkách manuál postupu při záchraně písemností zasažených vodou.

Ze **státních archivů** byl záplavami postižen pouze *Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích*. Vodou bylo přímo zasaženo cca 300 bm archiválií III. kategorie a 150 bm knih včetně sbírky novin a časopisů. Dalších 650 bm jen navlhých archiválií bylo dočasně uloženo v Státním okresním archivu Chomutov se sídlem v Kadani. Kromě poškození archiválií, písemností, knih a periodik došlo také k poničení jedné z provizorních budov, čímž se výrazně zkomplikovala prostorová situace archivu. V současné době se v rámci programového financování na Ministerstvu vnitra zpracovává projektová dokumentace pro dostavbu a rekonstrukci budov Státního okresního archivu Litoměřice se sídlem v Lovosicích.

Kromě výše uvedeného případu povodně nezasáhly jiné objekty státních archivů, což je pozitivním výsledkem velkorysé a koncepční péče státu o výstavbu a rekonstrukce účelových archivních budov. Přitom ještě před šesti lety byly z důvodu nevyhovující prostorové situace uloženy v Praze na Těšnově a na Malé Straně v záplavové oblasti archivní fondy Státního ústředního archivu, které by byly za srpnových povodní zcela jistě poškozeny, nebo dokonce zničeny.

Také v okresech Prachatic, Český Krumlov, České Budějovice, Strakonice, Písek, Beroun, Praha-západ, Mělník a Děčín, kterými prošly povodňové vlny, byly v posledních deseti letech umístěny státní okresní archivy do nových a bezpečných budov, a proto zde povodně nenapáchaly žádné škody.

Z pěti **archivů měst** byly povodněmi zasaženy pouze dva. Vodou byla zaplavena pracoviště *Archivu*

hlavního města Prahy v ulici Varhulíkové a v Jankovcově ulici v Holešovicích, kde byl umístěn správní archiv Magistrátu hl. m. Prahy. Mokrě písemnosti v rozsahu 350 bm byly zamrazeny, 300 bm nepoškozených spisů bylo převezeno do centrály archivu na Chodovec. Zbývajících 660 bm zcela rozmáčených a plesnivých písemností bylo vyskartováno.

V *Archivu města Ústí nad Labem* byly povodní zasaženy sklepy a přízemí do výše cca 1 m. Archiválie byly v drtivé většině včas přestěhovány, takže postiženo bylo jen několik archivních fondů menšího významu. Po poklesu vody bylo zjištěno, že voda poškodila menší gotický sklep pod přední částí objektu a narušila tak statiku předního traktu budovy. K dalšímu porušení statiky objektu došlo při odčerpávání vody ze sklepů okolních budov. Ihned byly proto zahájeny evakuační práce a vystěhovány veškeré archiválie včetně nejcennějšího archivní fondu Archivu města Ústí nad Labem. Archiv byl pro veřejnost uzavřen až do poloviny března letošního roku.

Z **archivů zvláštního významu** byly nejvíce postiženy následující čtyři:

Vojenský ústřední archiv na Invalidovně byl podle informací ze dne 16. srpna zaplaven do výše 1. patra. V přízemí budovy bylo uloženo 33 000 kartonů archiválií. V pondělí 19. srpna byly zahájeny práce na záchraně a selekci archiválií. 8 000 kartonů uložených na tzv. galeriích nebylo vodou vůbec zasaženo, a proto byly okamžitě přestěhovány do vyšších pater objektu. Asi 15 500 kartonů bylo zamrazeno, 650 kartonů se sušilo vzduchem přímo ve vyšších patrech Invalidovny a cca 8 000 kartonů s materiálem III. kategorie bylo povoleno vyskartovat.

V *Archivu Akademie věd ČR* byly nejvíce postiženy fotografie a některé fondy uložené v přízemí objektů v ulici V Zámčích. Mokrě písemnosti v rozsahu 183 bm a 400 přepravků byly zamrazeny, vlhké se postupně sušily v depozitáři Prometheus. Práce na postupném rozmrazování a vysoušení písemností jsou již před dokončením. Zbývá dořešit otázku vysušení a restaurování dosud zamrazených negativů.

Depozitář *Archivu Národního muzea* v Terezíně byl zaplaven do výše přízemí, kde byla uložena sbírka typářů a pečeti. Záchrané práce na sbírce byly zahájeny ihned po zpřístupnění objektu. Nenávratně

bylo zničeno asi 13 800 ks pečeti, na záchraně dalších cca 37 200 pečeti a otisků se pracuje.

Archiv Národního technického muzea byl také uložen na Invalidovně. Jeho depotní prostory byly zaplaveny do výše cca čtyř metrů. Voda zaplavila archiv architektury, archiv pro dějiny techniky a průmyslu, sbírku fotografických negativů a pozitivů, části osobních fondů, výstřížkový archiv atd. Celkem bylo zasaženo 340 bm archiválií, 25 plánových skříní a 22 500 ks negativů a pozitivů. Z toho bylo definitivně zničeno 55 bm rakouských a československých patentních tisků, 50 bm výstřížkového archivu a 17 200 negativů a pozitivů. Archiválie byly po částečném očištění baleny a odváženy do mrazíren. Nezasažené archiválie byly převezeny do hlavní budovy Národního technického muzea na Letné. V současné době již začaly práce na rozmrazování a vysoušení, které vzhledem k nedobrému stavu písemností vyžadují individuální přístup a postupují jen velmi pomalu.

Stejně jako některé archivy byly i **spisovny** několika ústředních úřadů umístěny v budovách situovaných v zátopové zóně. Odborní pracovníci Státního ústředního archivu, který vykonává předarchivní péči v centrálních úřadech, začali v jednotlivých institucích ještě v průběhu povodní pomáhat se záchranými pracemi.

V objektu *Ministerstva dopravy a spojů* byl zcela vytopen 2. suterén, v 1. suterénu dosahovala voda do výše prvních polic regálů. Zcela zničeno bylo 15 bm písemností, zamraženo bylo 17 paletizačních jednotek. Práce na vysoušení písemností teplovzdušnou metodou jsou podle posledních informací těsně před dokončením.

Na *Ministerstvu průmyslu a obchodu* byla pod vodou běžná spisovna. Cca 12 paletizačních jednotek bylo zamraženo a 300 bm písemností, které byly jen vlhké, bylo převezeno do Státního ústředního archivu na Chodovec, kde se sušily vzduchem ve volných karanténních sálech. Záchrana dokumentů tohoto resortu bude realizována v rámci vládního usnesení č. 216.

Situace *Ministerstva zemědělství* byla rovněž velmi vážná. Zcela zaplaven byl 3. suterén, kde voda dokonce vykojila kompaktní regály, ve 2. suterénu byla částečně zatopena účtárna. Z 1. suterénu byly suché písemnosti převezeny na Chodovec, mokré jsou v celkovém rozsahu 20 paletizačních jednotek zamraženy. Také Ministerstvo zemědělství je zařazeno do projektu odstraňování povodňových škod na základě výše zmíněného vládního usnesení.

Podle informací z *Ministerstva financí* byla budova v Letenské ulici zaplavena do výše cca jednoho metru. Správní archiv a spisovna zůstaly bez poškození. Pouze bylo zaplaveno a bohužel zcela zničeno 70 bm písemností odboru správy pro věci majetkové a devizové, které dokumentovaly ztráty na majetku občanů vyhnaných ze Sudet.

Na *Ministerstvu pro místní rozvoj* byly dva depoty zaplaveny do výše jednoho metru, zasaženo bylo cca 250 bm písemností. Přímo na místě dne 23. srpna byla provedena skartace zničených spisů, suché písemnosti byly převezeny do Státního ústředního archivu.

Také resort *Ministerstva spravedlnosti* utrpěl mimořádně velké škody. V objektu spisovny *Městského soudu* v Praze-Tróji byly uloženy cca 2 miliony spisů všech pražských soudů a některých soudů státních. Zhruba polovina z nich, včetně registraturních pomůcek, byla pod vodou. Celkem bylo zamraženo 346 paletizačních jednotek spisového materiálu včetně evidenčních pomůcek. I v tomto případě bude situace řešena v rámci vládního usnesení č. 216.

Z *Českého statistického úřadu* bylo nahlášeno zatopení 20 000 svazků cenných knih a cca 800 bm písemností, z nichž bylo 500 bm zamraženo a zbytek byl vyskartován. Český statistický úřad se také zapojí do projektu podle vládního usnesení.

Na ostatních ministerstvech nezpůsobily povodně žádné škody na písemnostech především proto, že spisovny a správní archivy nebyly umístěny v suterénech.

Dále byly zasaženy četné spisovny státních orgánů, obecních úřadů, městských částí, podniků, spolků a dalších právnických i fyzických osob. Tady mapovaly rozsah škod jednotlivé státní archivy na příslušných úrovních. Díky jejich aktivní spolupráci byla spousta písemností zachráněna a tam, kde již nebyla záchrana možná, proběhly mimořádné skartace.

Všechny postižené instituce byly v rozporu s právními předpisy umístěny v záplavových zónách. Zákon č. 97/1974 Sb. o archivnictví ve znění pozdějších předpisů zcela jasně konstatuje v § 6, který je věnován předarchivní péči – tedy spisovnám, že původci dbají o účelné a bezpečné uložení písemností... Rovněž ve Směrnici č. 2/1975 o ochraně a kategorizaci archiválií v § 1, odstavec 1, písm. c je stanoveno, že místnosti nebo jiné prostory, v nichž jsou archiválie uloženy, musí být umístěny nad hladinou spodní vody. V § 1, odstavec 2 se uvádí, že budovy, které slouží alespoň zčásti k ukládání, k odbornému zpracování nebo využití archiválií, musí svým umístěním a stavební úpravou zabezpečovat všestrannou ochranu archiválií, nesmějí být přetěžovány nad přípustnou míru nosnosti a nesmějí být umístěny v oblastech, které jsou ohrožovány zátopami.

Zásady pro výstavbu a adaptaci archivních budov a prostor podnikových archivů, které shrnují kromě právních předpisů i československé a zahraniční zkušenosti a poznatky z výstavby archivních budov, vydala archivní správa MV již v roce 1981. Mezi základní požadavky pro umístění archivních novostaveb a budov pro podnikové archivy patří: Novostavby musí být situovány na území se stabilizovanou hladinou spodní vody a mimo dosah povodňových a průlomových vln.

V listopadu loňského roku zahájila svou činnost meziresortní komise pod vedením místopředsedy vlády Petra Mareše, jejímž úkolem je odstranění povodňových škod ve státních organizacích a v institucích spravujících kulturní dědictví. Kromě komise samotné dále vznikl tým expertů složený ze zástupců Státního ústředního archivu, Národní knihovny ČR, Národního technického muzea, Technického muzea v Brně, Masarykovy univerzity v Brně a Ministerstva kultury. Tým se podílel, kromě přípravy podkladových materiálů pro jednání komise, také na vypracování Studie vlivu sušících metod na fyzikálně-chemické a mikrobiologické vlastnosti různých druhů papíru, která se stala jedním z výchozích podkladů pro vypracování návrhu vládního usnesení.

Komise vypracovala návrh vládního usnesení k dalšímu řešení situace povodněmi zasažených dokumentů státních organizací a organizací spravujících kulturní dědictví. Vláda návrh komise přijala pod číslem 216 dne 3. března 2003. Vládní usnesení č. 216 rozhodlo o dvojkolejnosti řešení záchran povodněmi postižených dokumentů. První postup bude řešit záchranu písemností z institucí především v gesci Ministerstva kultury, druhý postup zůstane v gesci místopředsedy vlády a bude řešit záchranu písemností ostatních resortů. Základem pro první postup je zřízení Metodického centra konzervace při Technickém muzeu v Brně, které se stane kapacitou, jež umožní nejen záchranu povodněmi zasažených dokumentů, ale bude těmto účelům sloužit i do budoucna. Druhá, nepochybně větší část zasažených dokumentů z provenience centrálních úřadů státní správy a archivů zvláštního významu projde odlišným postupem.

Na rozmražení a vysušení dokumentů na jejich převoz k dezinfekci bude vypsána veřejná obchodní soutěž podle zákona č. 199/1994 Sb. o zadávání veřejných zakázek ve znění pozdějších předpisů. Dezinfekci rozmražených a vysušených písemností bude zajišťovat ve svých sterilizačních komorách Státní ústřední archiv a následná konzervace a restaurování vybraných dokumentů bude prováděna ve státních archivech. Resortem odpovědným za tuto část bude tedy Ministerstvo vnitra.

Podle posledních informací pracuje komise na změnách vládního usnesení, neboť je nutné pozměnit způsob financování veřejné obchodní soutěže na rozmražení a vysušení pro druhou část dokumentů a také financování dezinfekce, konzervace a restaurování ve státních archivech. Původní záměr počítal s tím, že požadované finanční prostředky na tyto činnosti budou součástí rozpočtové kapitoly Ministerstva vnitra a finanční prostředky na veřejnou obchodní soutěž bude mít ve svém rozpočtu Úřad vlády ČR. Navrhované změny počítají s tím, že potřebné finanční prostředky budou mít ve svých rozpočtových kapitolách příslušné resorty a budou je formou rozpočtových opatření převádět na Úřad vlády či Ministerstvo vnitra. Další, velmi výraznou změnou oproti původnímu textu je posunutí termínu na vyhlášení veřejné obchodní soutěže, který se posouvá z 3. 5. na 30. 6. 2003. Znamená to skluz v celém procesu činnosti k záchraně povodněmi zasažených dokumentů centrálních úřadů státní správy a archivů zvláštního významu. V současné době (červen 2003) je návrh na změny ve vládním usnesení č. 216 v meziresortním připomínkovém řízení.

PhDr. Lenka Linhartová
Archivní správa MV ČR
arch1@mvcv.cz